

DR. STERBETZ ISTVÁN

2012. május 18-án, életének 89. évében tért meg Teremtőjéhez. Hamvait 2012. június 12-én délben helyezték el az Újpest Megyeri úti temető 44/A parcellájában található Sterbetz-Telepy-Wittinger családi sírba.

Bácskából származó földbirtokos (1600 hold) családban születik 1924. január 20-án Nagyszénáson. Még csak néhány éve van túl az ország a Trianoni sokkon. A magyar állam az ország gazdaságának stabilitása céljából 250 millió aranykorona kölcsönt vesz fel a Népszövetségtől. A törlesztések és kamatterhek miatt: a bérek 50-60%-ra esnek vissza, a kormány adóemelést hajt végre, nő a munkanélküliség, szakszervezetek gyengülnek. Származása és az ország fluktuáló politikai és gazdasági helyzete alapvetően megszabja életpályáját. A családja jó kapcsolatot tart fent többek között Bolza Pállal (1861–1947), Kittenberger Kálmánnal (1881–1958), Széchenyi Zsigmonddal (1898–1967) és Müller Gézával (1912–1993). A fiatal Sterbetz István nem véletlenül jegyzi el magát örökre a vadászattal és a természetvédelemmel.

Szarvason gimnáziumot végez, Debrecenben pedig agrármérnöki diplomát szerez (1946), majd a JATE-n két évet abszolvál biológia–földrajz szakon Ábrahám Ambros professzor pártfogoltjaként. Itt, a napfény városában köt életre szóló barátságot a szegedi Fehér-tó „atyjával”, dr. Beretz Péterrel; az ornitológiával és a fotográfiával. [Közben beindul az államosítás és felüti fejét a személyi kultusz, megindul az első 5 éves terv (iparfejlesztés, mezőgazdaság elmaradottságának megszüntetése, kollektivizálás).] Az egyetemet politikai okok miatt el kell hagynia, ezért 1950-től tógazdaságokban [Belső-Somogy nyugati részén (Varászló) és Békés megyében (Biharugra)], majd Hódmezővásárhelyen dolgozik egy növényvédőszerrel foglalkozó vállalatnál. Csupán négy évig kötődik szorosan a városhoz, de ez a négy év elegendő volt ahhoz, hogy vásárhely környéki munkájával, tevékenységével kapcsolatban a következőket nyilatkozza, közel félévszázad múlva, a Vásárhelyi Promenádnál 1999. évi április 20-i számában: „Törleszteni szerettem volna. Megszolgálni a vásárhelyieknek, hogy maguk közé fogadtak...” Az ötvenes évek tapasztalatai alapozzák meg, többek között, vízi vad kutatásait is. A vásárhelyi évek kutatásainak ornitológiai eredményéről [saséri gémtelep, hódmezővásárhelyi Fehér-tó (Igaz, hogy az 1951-ben védetté nyilvánított Sasér Sándorfárvához, a Fehér-tó és Vásárhelyi-pusztára 1950 óta közigazgatásilag a Békés megyei Kardoskúthoz tartozik, ennek ellenére a szóhasználatban előfordul

a régi vásárhelyi jelző), reznék; gulipán és széki lile fészkelése, szikesek madárvilága, Tornyai János Múzeum gyűjteményében található reznék, jegesbúvár; 1955–56–57 évi adatok Hódmezővásárhely madárvilágáról, ...] az *Aquilában* és a *Természet és Tár-sadalomban* számol be.

1954. évi házasságkötését követően, újabb átmeneti munkahelyek következnek: Fővárosi Állat- és Növénykert és a Gyógyszerészeti Kutatóintézet. 1956-ban itthon marad, annak ellenére, hogy kapcsolatai miatt lehetősége lett volna elhagyni a forrongó országot. 1963-ban végre vége a vesszőfutásának, mert kiköt a Madártani Intézetben, ahonnan 20 év múlva megy nyugdíjba mint az intézet igazgatója. 1964-ben a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen doktorál *summa cum laude* minősítéssel *A magyarországi rizstermesztés madártani problémái* disszertációjával. A Madártani Intézet szervezetileg először a Növényvédelmi Kutatóintézethez, később a természetvédelmi főhatósághoz tartozott, amikor is Békés és Csongrád megye természetvédelmi főfelügyelőként szervezte a terület természetvédelmét. („Vásárhelyi vonatkozású” védetté nyilvánítások: 1966. Kardoskúti Fehér-tó Természetvédelmi Terület, 1971. Mártélyi Tájvédelmi Körzet, Tatarsánci ösgep Természetvédelmi Terület). A Madártani Intézet szervezeti kötődésének megfelelően alakult Sterbetz István tudományos munkássága. Munkaterületét először ökológiai, később pedig természetvédelmi (vízivad) problémák alkotják.

Közel 60 periodikában megközelítően 750 magyar és idegen nyelvű publikációja jelent meg, részben társszerzőkkel.

Könyvei: *Tűzok, A természet szolgáltatásban, Élő múzeumok, Amerre a madár jár* (nívódíjas), *Őszi vizeken, A nagy parancs, Zöld kalapban, Természetvédő ösvényen, Puskával a Nagypusztán*.

12 természetfilmben tud. főmunkatárs. Nívódíjat kap „*A magyar pusztára*” filmsozrotért.

Tag, delegált: Magyar Biológiai Társaság Állattani Szakosztálya, Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület, Finn Természetvédelmi Szövetség, Aquila (szerkesztő, szerkesztőbizottsági tag), Ramsari és Berni Egyezmény (nemzetközi delegált).

Kitüntetései: Pro Natura, Nimród Emlékérem, Munka Érdemrend ezüst fokozata, Herman Ottó-díj, Hubertusz Kereszt arany fokozata, Állattani Szakosztály jubileumi érmei, Magyar Földrajzi Társaság Teleki Sá-

muel emlékérem, MAVAD emléklakett természetvédő és vadbiológia munkásságáért, Magyar Nemzeti Vadászrend aranyérem, „Res Nullius” díj természetvédő és vadászati tevékenységéért. 2010-ben elnyeri a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét.

Az eddig soroltakból kiderül, hogy érdeklődése nem szorítkozik csak az ornitológiára, hiszen a gerincesek, a vadászat, a természetvédelem, a néprajz, sőt a művészetek is vonzzák. Ezért tartották sokan tudósnak, szak- és szépírónak is.

●
Viszonylag későn, a „*Vadászat, halászat, horgászat és természetvédelem Békés megyében*” rendezvényen ismerkedtem meg „Pistabácsi”-val 1978-ban. (Közvetlen, allűröktől mentes, érdeklődő és messzemenően segítőkész, időnként az altruizmus határait súroló embert ismertem meg benne.) Ez évben kezdtem foglalkozni a kardoskúti Fehér-tó holocén molluszkáinak/puhatestűinek a vizsgálatával. Pontosan nem emlékszem arra, hogy megismerkedésünk játszott-e szerepet a témaválasztásban, vagy a téma hozott bennünket közelebb egymáshoz. Kapcsolatunk rávilágít „Pistabácsi” széles látókörére, komplex természetszemléletére. Egy biztos, „Pistabácsi” már 1975-ben ezt írta Fehér-tóval kapcsolatban: „Sajnálatos, hogy a gerinctelen élővilág egyéb csoportjai mind ez ideig még feldolgozatlanok, pedig minden egyéb zoológiai munkát érdekes adatokkal támogatna pl. a környezeti adottságokra rendkívül érzékeny puhatestű fauna helyi ismerete.” Közbejött egyéb munkák miatt csak a KNP Igazgatósága által szervezett projekt keretein belül kerül sor a recens molluszkák tanulmányozására 1992/1993-ban, majd kiegészítő vizsgálatokra 1995-ben. A 2000-ben megjelent publikációmatt örömmel dedikáltam „Pistabácsinak”. Mivel vigasztalhatom magam? Ami késik, nem múlik! Ezt követően több alkalommal is váltottunk levelet. Levelei a lényegre szorítottak, de mindig voltak azokban érdekes szóösszetételek, fordulatok, „konzervtéma”, „készrecsinálás”. 2003-ban küldött egyik levelének utolsó két sora szíven ütött. „Remélve, hogy valamit azért segíthettem, szeretettel köszöntelek, a nyolcvanadik esztendejét taposó, fosszilis Pistabátyád” — írta. Gépelt levelei, a mai kor embere számára elképzelhetetlenül korrektek, udvariasak, önkritikusak, megengedőek, és legtöbbször

hitet sugárzóak voltak. 85 éves korában még értesítő levelet küldött arról, hogy megváltozott a telefonszáma! Leveleinek címzése árukodó, rá jellemző volt, mert narrow-típusú betűről azonnal felismerte az ember a borítékját, amikor azt kivette a postaládából. Előfordult az is, hogy saját készítésű képeslapon levelezett.

•

A Sasér volt számára a kutatóhelyek csimborasszója, a Boldogok Szigete, a Hesperidák kertje. [*Védett természeti értékek* című kiadvány (1976) társszerzőjeként, a *Képes természetvédelem* részben található egy álomkép fényképe: „Tél a saséri természetvédelmi területen” címmel.] Kutatásai során, évek múltával is visszatér Vásárhely környékére, és közel félévszázad után is felfelbukkan egy-egy régi szívéhez kötődött különös, varázslatos vásárhelyi emlék, egy-egy Galyasi Miklós (1903–1974) verssor. Galyasi Miklós 1946 és 1958 között a vásárhelyi Múzeum igazgatója volt. „Pistabácsi” gyászjelentésén is Galyasi sorok olvashatók:

*A kertünkben vénséges diófák
Tárogatták lombjukat az égre,
Közöttük meg nyílként futott az út
S azon túl volt már a világvége.*

A leányától, Sterbetz Katalintól tudom, hogy annak idején a városi múzeumban készült el a saséri tilalmas természetvédelmi táblák. Egyik, értelmiségi fiatalok részére rendezett Galyasi estén – 1953 telén – ismerkedett meg Telepy Katalinnal (régész, művészettörténész, muzeológus), aminek a következménye az lett, hogy ingázni kezdtek Budapest és Hódmezővásárhely között, majd igazi holtomiglan-holtodiglan házasságot kötöttek. (Telepy Katalinnak ez évben nyílt meg a XIX–XX. század magyar festészetét bemutató kiállítása Szegeden, a Móra Ferenc Múzeumban.) Később, 1999-ben jelent meg közös könyvük „*Védett természeti értékeink a magyar képzőművészetben*” címmel a Mezőgazda Kiadónál. 2008 tavaszán megállapodtunk, hogy kibeszéljük a vásárhelyi éveket, csokorba kötve emlékeit. Erre azonban nem került sor. Úgy jártam, mint „Pistabácsi” a csonkalábú daruval: „Repült, repült, nyílegyenest a nagy pusztá ürességének. Többet aztán nem sikerült viszontlátni.”

„Törleszteni szerettem volna. Megszólgálni a vásárhelyieknek, hogy maguk közé fogadtak...”

– írta „Pistabácsi”. Mi, az egykori vásárhelyiek utódai fogadjuk, hogy őseink által befogadottakról mi sem feledkezünk meg.

Az alább olvasható novellarészek, amelyek „Pistabácsi” vásárhelyi emlékképei közül villantanak fel egy párat, „*Puskával a Nagypusztán*” kötetében található „*Kékta-*

risznyás tudományok” (1) és „*A csonkalábú daru*” (2) című novellából származnak.

1. Kékta-*risznyás tudományok*

„*M*ikor az ezerkilencszázötvenes évek elején Hódmezővásárhely volt munkahelyem, mindennapos felüdülést jelentett számomra a múzeum. Megbecsültség, elismertség várt ott a tudást és játékos életszemléletet szolgáló minden gondolatra. Közben pedig műveit élvezve ápoltuk Tornyai János kultuszát is.

Különös erővel festegette egykor vásárhely határát az a mogorva öregember. Keskeny látóhatárra boruló, végtelen egei szinte a világűrbe veszték. Tájékeibe alig helyezett alakot: fát, magános emberfigurát, legelő állatot, messze világító, rozzant tanyaházat. Egyik főműve, A Juss, a paraszti lélekábrázolás irtalmatlan őszintesége. A *Bús magyar sors* roskatag gebéje pedig olyan megrendítő, akár a Szózat strófái. Reménytelenséget ábrázolva, mégis valami legyőzhetetlen fennmaradásérzetet sugároz.

Múzeumi délutánjaink játékos időtöltése volt a Tornyai-képek faggatása. Jobbára már késő ősszel, mikor köd meg eső szülte csöndet, ott benn pedig langymeleg áradt a hőlgyagos cserépkályhából. Félkörbe ültünk olyankor a szoba közepére állított festőállványt, és csésze teányi ideig lehetett tűnődni a ráhelyezett képen. Sorra elmondogattuk, hogy ki mit látott, érzett belőle. És minél gyakrabban játszottunk, annál egybehangzóbbá váltak a meglátások.

A számomra legkedvesebb Tornyaiak közt volt egy döbbenetes téli táj is! Behavazott pusztá, borult ég, hóváró időtlenséggel. Benne pedig mindössze egyetlen, vastag ecsetvonással érzékeltetett távoli emberalak. Férfi vagy nő? Talán gyerek? Ki tudhatta? És mit kereshetett a sivár kietlenségben? A többiek nehezen birkóztak vele, számomra azonban volt mondanivalója. Hiszen valamikor magam is de sokszor láttam azt valóságban! A tanyasi iskolából alkonyattájt hazafelé botladozó emberpalánták szívszorító látomása volt.”

2. A csonkalábú daru

„*A* vándormadarak között előfordul az ilyen területhűség. Valahol a főváros közeliében egyszer fülemülét jelöltek őszi vonuláskor. Esztendővel később a gyűrűszámmal azonosított madarat ugyanabban a bokorban sikerült visszafogni! Nekem is adódott néhány ilyen tapasztalatom. Olyannyira, hogy később következetesen látogattam a hagyományörző helyeket. A Székkutatással szomszédos Szókehalmi-legelőn is volt egy tanyaudvarnyi terület, ahol minden eszten-

DR. STERBETZ ISTVÁN
természettudós - író
(Fotó: Családi archívum)

dőben találkoztam havasi lilékkal. Az időpont alig ingadozva ismétlődött. Szeptember első két hetén belül mindig ott találtam őket. Az egyedileg azonosítható, csonka lábú daru igazolta, hogy ilyen ragaszkodás nálunk is előfordul.

És mikor már annyi szál kötött ehhez a sérült állathoz, minijobban csábított a fényképezés is. Csak hát olyan fenemód vigyázott az a biztonságára.

Próbálkoztam a vadászoknál jól bevált kukoricaszár-kúp lessel. Közébe se ment. Aztán a csatornaszegély gazonaiból lestem rá, hiába. Vízjárta zombékból kiemelkedő, száraz porondon szokott éjjelezni. Fényképezésátram ott is kudarcot vallott. Végül aztán az arra legeltető juhász segített a nem mindennapi fényképezésákmányhoz.

Legeltetés közben őt már jól bevárta a daru, gondolta, hogy így kellene megpróbálni. Vállamra terítette a subáját is, mondván, hogy könnyebben elfogad a madár, ha nem látszom olyan úrfélenek. Azt is tanácsolta, hogy maradjak mindig szorosan a számaram mellett, s aztán majd, ha megfelelő a távolság, gyorsan cselekedjek.

És sikerült is minden. Csigalassan igazodva a birkákhoz, lépésről lépésre. Jó ideig a madarunk közömbös volt, csak a vége felé kezdett nyugtalankodni. Fejét fel-felkapva, figyelt egy sort, aztán újfent alábbhagyta.

– *Készíccse a masinát, még ott a számár faránál!* – dörmögte a társam. *Aztán majd, ha továbblépett már, gyorsan a högyibe, mer' a madár mosmán alig ájja.*

Úgy történt. Egyetlen filmkockára futotta csak, mert a daru hamar fölrobajlott. Repült, repült, nyílegyenest a nagy pusztá ürességének. Többet aztán nem sikerült viszontlátni.”

dr. Domokos Tamás